

TYB AKADEMİ

Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi

Türkiye Yazarlar Birliği

TYB AKADEMİ

Yıl:4 Sayı: 12 Eylül 2014
Osman Turan ve Selçuklular

İmtiyaz Sahibi
TYB Vakfı İktisadi İşletmesi adına
D. Mehmet Doğan

Genel Yayın Yönetmeni
Celil Güngör

Sayı Editörü
Prof. Dr. Gülay Ögün Bezer

Yazı İşleri Müdürü
Mustafa Ekici

Yayın Kurulu
Murat Erol, İskender Gümüş, Kemal Kahraman, Cengiz Karataş,
Mehmet Kurtoğlu, Atilla Mülayim, Osman Özbahçe

Yayına Hazırlık
Dilara Coşkun

Danışma Kurulu
Hicabi Kurlangıç, İbrahim Ulvi Yavuz,
Muhsin Mete, Nazif Öztürk

Yönetim Yeri
Milli Müdafaa Cad. 10/13 Kızılay-Ankara
0.312 417 34 72 - 417 45 70 - 232 05 71
www.tybakademi.com
tybakademi@gmail.com

Tasarım
mtr medya

Baskı
Özel Matbaası

ISSN: 2146-1759

Fiyatı
15 TL

Abone Bedeli
40 TL
Kurumlar için 75 TL

Hesap No
Vakıfbank Başkent Şb.
IBAN: TR34 0001 5001 5800 7297 391004
Ziraat Bankası Başkent Şb.
IBAN: TR23 0001 0016 8350 1199 485001

*TYB AKADEMİ hakemli bir dergidir. Dört ayda bir yayımlanır.
Dergide yayımlanan yazıların bilimsel sorunluluğu yazarlarına aittir.
Yazılar yayıncının izni olmadan kısmen veya tamamen, basılamaz, çoğaltılamaz ve
elektronik ortama taşınmaz. Yazıların yayımlanıp, yayımlanmamasından
yayın kurulu sorumludur.*

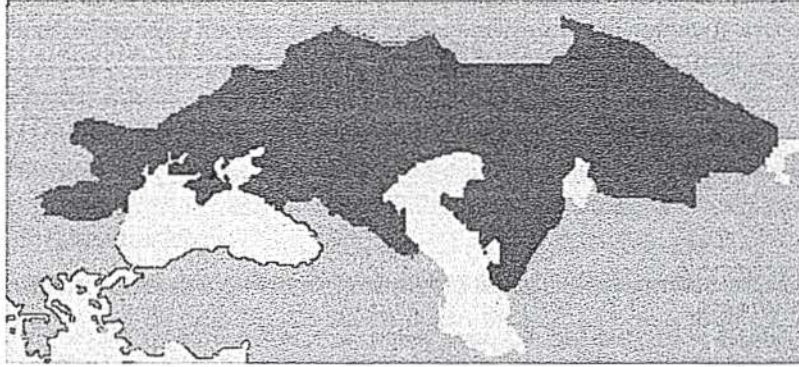
Selçuklu Çağında Kuman-Kıpçaklar

Muallâ Uydu Yücel

Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı Başkanı

Kuman-Kıpçaklar, Balkaş Gölü'nden Tuna boylarına kadar uzanan geniş topraklarda büyük etkiler yaratıp, önemli izler bırakan bir Türk boyudur. Öyle ki, hüküm sürdükleri bu geniş coğrafyanın İslâm kaynaklarınca *Deşt-i Kıpçak* olarak adlandırılmasını sağlayacak dönüşüme imza atmışlardır. Bu çalışmada Türk tarihinin ihtişamlı dönemlerinden birisini oluşturan Selçuklu çağında (11-14.yüzyıllar) Türkistan'dan başlayarak Hazar Denizi, Karadeniz'in kuzeyi ve Doğu Avrupa bozkırlarında çok önemli roller oynayan Kuman-Kıpçakların tarihleri değerlendirilecektir.

Kadim Türk boylarından birinin adı olan Kıpçak kelimesinin aslının *Kıvcak* (Kıpçak) olduğu; ancak daha sonra meydana gelen ses değişimleri neticesinde *Kıfçak*, *Hıfçak*, *Hıfçah* şekillerini aldığı ilim âleminde kabul gören bir görüştür. Kuman-Kıpçak hem bir Türk boyunun, hem de bu Türk boyunun önderliğinde kurulan boy birliğinin adıdır¹.

Kuman-Kıpçakların Yayıldıkları Sahalar²

¹ A.Gökbel, *Kıpçaklar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s.27.

² www.nnm.me adresinden 13.08.2014 tarihinde alınmıştır.

Kıpçak kelimesi Türk dilinin en değerli ve önemli yadigarlarından Kaşgarlı Mahmut'un *Divân-u Lugat-it Türk* adlı eserinde *Kıvcak* şeklinde yazılmış; *Türklerden büyük bir bölük; bu bölüğün oturduğu bölge ve Kaşgar yakınlarında bir yer adı* olarak anlamlandırılmıştır³. Bu isim Yusuf Has Hacib'in eseri *Kutadgu Bilig*'de dört yerde geçerken⁴; *Oğuz Kağan Destanı*'nda da "içi çürümüş ve oyulmuş ağaç" anlamında kullanmıştır. Moğol tarihçisi Reşidüddin'in de *Camiü't-Tevarih* adlı eserinde, Kıpçak-Kıvcak adını "çürümüş, yıpranmış ağaç kabuğu" şeklinde vermesi bu görüşü desteklemektedir. Kuman-Kıpçaklar da diğer Türk boyları gibi kaynaklarda çeşitli isimlerle anılmışlardır. Bizanslılar ve Lâtinler: *Kumanos, Kumanoi, Cumanus, Komani*; Ruslar: *Polovets, Polovtsı (Половцы)* ya da *Kumani (Куманы)*; Çinliler: (*Qinchá*); Alman ve diğer Batılı milletler: *Falben, Falones, Valani, Valwen, Pallidi*; Ermeniler: *Khartes*; Macarlar: *Kun*; İslâm Kaynakları: *Kıpçak (Kıfçak, Khıfşak)* adını vermişlerdir. Onlara her milletin kendi dilinde verdiği ismin ortak anlamı ise "sarı, sarımsı, açık sarı, saman sarısı"dır⁵. Kuman-Kıpçakların Batı Gök-Türk topluluklarından biri veya İrtiş boylarında yaşayan Kimeklerin bir kolu oldukları görüşü de ileri sürülmektedir.

Türk boylarının Türkistan'dan batıya doğru göçlerinin sebepleriyle ilgili bilgi, Mervezi'nin 1120 yıllarında kaleme aldığı *Taba-i Hayavan* adlı eserinde yer almaktadır⁶. Bu müellife göre, göçlerin en önemli nedeni 986'da Pekin'in kuzeybatısındaki bölgeyi istilâ eden ve Moğolca konuşan bir kavim olan Kitanların baskısıdır. Kuman-Kıpçaklar Kitan baskısı üzerine yurtlarını terk edip, batıya doğru Huang-ho (Sarı) Nehrin büyük doğu kıvrımı boyunca yürüyüşe geçmişlerdir. Nan-shan Dağlarının olduğu bölgede buldukları sırada güneyden gelen ve Türkçe konuşan Kun (Kuman-Kıpçak)-Sarı boyunun katılımıyla daha da kuvvetlenmişler ve birlikte Tanrı Dağları'nın kuzeyine kadar ilerlemişlerdir.

3 Kaşgarlı Mahmut, *Divân-u Lugat-it Türk*, Besim Atalay Neşri, Ankara 1939-1945, C.II, s.276, C.III, s.351.

4 *Kutadgu Bilig* I, Metin (Neş. R.R.Arat, , Beyitler: 2477, 2639, 3407, 5133), Ankara 1991, s.261, 277, 343, 512

5 Pletnëva, *Polovtsı*, Moskva 1991, s.3; P. Golubovskiy, *Peçenegi, Torki i Polovetsiy do Naşest-viye Tatar*, İstora Yujno-RusskiyStepey IX-XIII vv., Kiev 1884, s.127-128; Akdes Nimet Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara 1972, s.70; İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1997,s.175; L. Ràsonyi, "Tuna Havzasında Kuman-Kıpçaklar", *Belleten*, C. III, S. 11/12, s. 403, Temmuz 1939, Ankara.

Kaçan Kuman-Kıpçak Grupları (Kadınlar üstü çuha bir kubbeyle ya da tenteyle örtülmüş bir arabayla taşınıyor, Horváth, Pechenegs, s.49).

Kuman-Kıpçak boyları 10. yüzyılda, Altay Dağları'nın batısına kadar uzanan Kimek bölgesinin bir kısmını da içine alan, Tobol ve İşim Irmakları arasındaki bozkırlarda yaşamışlardır. Daha sonra 1012 yılı civarında, Müslüman Karluklarla Oğuzların topraklarının sınırı olan Cungarya Girişi'nden geçmişlerdir. Bundan sonraki yıllarda Sir-Derya Nehri'nin kuzeybatı bölgesinde Kuman-Kıpçaklar, Sarılar ve Sarılara katılan Batı Sibirya Kıpçakları (Kimek) ile birleşerek güçlü bir boy federasyonu meydana getirmişlerdir⁶. Kıpçak-Sarı-Kimek federasyonu sınırlarını Türkistan'dan Yayık (Ural)'ın Avrupa yakasına kadar genişletmiştir.

Kuman-Kıpçakların bir grubu bugünkü Kazakistan bozkırlarında kalarak mücadelelerine Oğuzlar (Oğuz Yabguluğu) ve sonra da Harezmşahlar ile devam etmişlerdir.

Kuman-Kıpçakların büyük kısmını kapsayan diğer kısmı ise 1030'larda İdil boyuna gelerek buradan batıya doğru ilerlemiş ve bu sırada Oğuzları (Uzları), yaşamakta oldukları Don Nehri boyundan iterek çıkarmışlardır. Bu şekilde yerlerinden olan Oğuzlar da önlerindeki Peçeneklere baskı yaparak Dinyeper Nehri'nin sol tarafını ellerine geçirmişlerdir (1048). Böylece Kuman-Kıpçaklar, X. yüzyıldan itibaren Oğuzları sürekli ba-

tıya doğru iterek takip etmişler ve 1054'te Oğuzların hemen ardından, Karadeniz'in kuzeyinde yükselmeye başlayan Kiev Knezliği'nin güney sınırlarına ulaşmışlardır. Bu yüzdendir ki adları Rus Yıllıklarında ilk defa geçtiğinde Türkmen, Peçenek ve Uzlarla aynı oldukları belirtilmiştir⁶. Daha sonra 12.yüzyılın ilk yarısı boyunca Kiev Knezliğinin Dinyeper hattını yarararak ilerleyen Kuman-Kıpçak federasyonu, Knezliğin içine sızmak üzere iki kola (doğu ve batı) ayrılmış ve Arap coğrafyacı İdrisi bu yüzden onları "*Beyaz ve Siyah Cumania (Kumaniya)*" olarak isimlendirmiştir⁷.

Karadeniz'in kuzeyine ve daha sonra Doğu Avrupa ile Balkanlara gelen Kuman-Kıpçakların bundan sonraki mücadeleleri ve münasebetleri sırası ile Hazarlar, Peçenekler, Macarlar, Bulgarlar, Romenler ve Bizans ile olmuştur.

11. yüzyıldan itibaren Kuman-Kıpçakların bir kısmı Yayık'ı aşmış Kama-İdil sahasına gelmişler ve İdil Bulgarları ile karışmışlardır. Diğer bir kısmı ise Aşağı İdil boyuna giderek Hazarlar ile komşu olmuşlardır. Bu sırada çökmekte olan Hazarlar Kuman-Kıpçak saldırılarına karşı hiçbir şey yapamamışlar ve nihayetinde de bu hücumlar Hazar Devletinin yıkılmasında önemli rol oynamışlardır. Bundan sonra bölgenin hâkimiyeti iki yüzyıl gibi bir süre Kuman-Kıpçakların eline geçmiş, ancak 1229 yılında yaşanan Moğol istilâsı bu hâkimiyetin sonunu getirmiştir⁸.

Kuman-Kıpçakların İdil boylarına geldikten sonra Peçeneklerle de mücadele içerisinde olmuşlardır. Ancak Kuman-Kıpçakların Peçeneklerle münasebetleri daha Türkistan'da iken, Peçeneklerin İli, Çu ve Talas boylarındaki otlaklarını Karluklara kaptırarak Sir Derya (Seyhun) ile Aral Gölü taraflarına çekilmek zorunda kalmalarıyla başlamıştır. Nitekim İslâm kaynakları da 10. yüzyılda Kuman-Kıpçakları, Peçeneklerin düşmanları ve doğu-kuzey komşuları olarak göstermişlerdir. Bu dönemde Hazarlar ile Kama Bulgarları arasında kalan Peçeneklerin doğuya ilerlemelerine Kuman-Kıpçaklar engel olmuştur⁹.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, Kuman-Kıpçakların bir kısmı 1030'lar-

6 C.Sağır, *Temim İbn Bahr'ın Seyahathamesi ile Mervezi'nin Taba-î Hayavan Eserinin Tercüme ve Değerlendirilmesi*, M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, İstanbul 2006, s.44.

7 A.P. Horváth, *Pechenegs, Cumans, Iasians, Steppe Peoples in Medieval Hungary*, Trans. T.Wilkinson, Budapest 1989, s.42.

8 *Povesti Vremennih Let*, /Haz. D.S.Lihaçeva-B.A.Romanova/, Moskva-Leningrad 1950, s.150-151; *Letopis Po İpatiyevskaya Spisku*, Arheografiçeskoy Kommissii, Sankt-Peterburg, 1871, s.161; *Letopis Po Lavrentiyevskomu Spisku*, Arheografiçeskoy Kommissii, Sank-Peterburg, 1872, s.223; *Troitskaya Letopis*, /Haz. M.D. Priselkov/, Moskva-Leningrad, 1950, s.17; *Polnoe Sobranie Russkih Letopiseh*, *Letopis Po Voskresenskomu Spisku* Arheografiçeskoy Kommissiyu, Sank-Peterburg, 1856, s.9; *Patriarş ili Nikonovskoyu Letopisyu*, *Polnoye Sobranie Russkih Letopiseh*, Sank-Peterburg, 1862, s.125.

9 Ramazan Şeşen, *İslâm Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, TTK Basımevi, Ankara 2001, s.121.

da İdil boyuna geldikten sonra 1060'larda Oğuzları takiben Tuna'ya doğru ilerlemişler ve 1064'de onları nehrin güneyine iterek Macaristan'a girmişlerdir. Böylece 11. yüzyılın sonlarında güney Rus bozkırları tamamen Kuman-Kıpçakların eline geçmiş ve bu saha İslâm kaynaklarında "Deşt-i Kıpçak" adı ile anılmaya başlanmıştır ki Moğol istilâsı bu adı daha sonra umumileştirecektir.

Yukarıda sözü edilen Kuman-Kıpçakların Türkistan'da Oğuz ve Harzemşahlarla mücadelesinin en önemli sebebi hiç şüphesiz, verimli otlaklara sahip olmak ve zengin Harezm ticaretinden daha fazla istifade etme arzusu olmuştur. Kumanlar için Oğuz Yabguluğu üzerinde hâkimiyet tesis etmek çok kolay olmuş; fakat Harzemşahlarla, özellikle de Atsız döneminde büyük mücadeleler yaşanmıştır. Selçuklu Sultanı Sencer'in vassalı olan Harzemşah Atsız (1128-1156), bozkırdaki boylar üzerine yaptığı seferlerde bölgenin kilit noktalarını ele geçirerek Sir-Derya'nın aşağı kısımlarına nüfuz etmiş ve Mangışlak'a kadar akınlar düzenlemiştir. Bu seferlerden rahatsız olan Kuman-Kıpçakların bir kısmı yurtlarında kalmayı tercih ederken; bir kısmı batıya doğru harekete geçmiş, Yayık ve Cim nehirlerini aşarak daha önce buralara göçe zorladıkları Oğuzları bir kere daha yerlerinden atmışlardır¹⁰.

Kuman-Kıpçak-Rus Münasebetleri

Kuman-Kıpçaklar, önlerindeki Oğuz-Uzlara baskı yaparak 1048'de onların Balkanlara doğru çekilmelerine sebep olmuşlardı. Kendileri bu tarihten itibaren Güney Rus bozkırlarına inmiş; Rus Yıllıklarında ilk defa 1054 yılında "*Половцы*:"*Polovetsi, Polovtsi*" adıyla tarihe geçmişlerdir¹¹. Bundan sonra hâkimiyetini Dinyeper'e kadar yayan bu Türk boyu doğuda "*Kıpçak*", batıda ise "*Kuman*" adı ile anılmıştır¹². Bu boyun daha çok batıdaki tarihi konu edileceğinden bundan sonra kendilerinden *Kuman* olarak bahsedilecektir.

Rus Yıllıkları Kuman adına ilk defa başlangıç kısımlarında yer vermişlerdir. Bu vesileyle Kumanların âdetleri hakkında kısa bir bilgi sunulmuştur. Daha sonra 898 ve 1000 yıllarındaki hâdiseler sırasında yine Kumanlardan bahsetmişlerdir. 11. yüzyılın ikinci çeyreğinde Horasan-İran'da büyük bir devlet kuran Oğuzlar (Selçuklular), 1050'lerden itibaren İslâm ülkelerine doğru yoğun bir fetih hareketi sürdürürken; soydaşları olan Kumanlar da Güney Rus bozkırlarında 1224 yılına kadar sürecek olan hâkimiyetlerini kökleştirmek için büyük bir mücadele vermekteydiler. Sultan Tuğrul Bey döneminde Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda görü-

10 Şaban Kuzgun, *Hazar ve Karay Türkleri*, Ankara 1985, s.69.

11 Akdes Nimet Kurat, *Peçenek Tarihi*, İstanbul 1937, s.39.

12 Sercan M.Ahincanov, *Türk Halklarının Katalizör Boyu Kıpçaklar*, Çev. Kürşat Yıldırım, Selenge Yayınları, İstanbul 2009, s.210.

nen Kumanların Ruslarla olan münasebetleri, sınır komşuluğu şeklinde başlamıştır. Bu yüzden ki Kumanlar, bozkıra en yakın bölgede yer alan Pereyaslavl Knezliğine 1055 yılında başbuğları Boluş'la¹³ birlikte gelmişler ve Pereyaslavl Knezi Vsevolod ile bir anlaşma yapmışlardır. Bu anlaşma ile Knez, Kumanlara pekçok hediye vermiş ve onların saldırılarını önlemiştir. Ancak bu anlaşma uzun sürmemiş; Kumanlar 1060/1061'de bu defa başbuğları İskal kumandasında tekrar Pereyaslavl Knezliği topraklarına girerek Rusları yenmişlerdir¹⁴.

Kumanlarlar Yurt'la Örtülü Arabalarda Yolculukta (Horváth, Pechenegs, s.110).

Kumanlar 1068 yılında kendilerinden kaçan bazı Uz ve Peçenek gruplarını hizmete aldığı gerekçesi ile Pereyaslavl Knezini cezalandırmak amacıyla topraklarına girdiler. Bu durumdan son derece rahatsız olan knezi diğer knezlerden yardım istedi. Rus knezleri yaptıkları istişare neticesinde Kumanlarla birlikte mücadele etmeye karar vermişlerdir (Bu taktik Rus knezleri tarafından sık sık denenmesine rağmen, sadece 1103 ve 1184 tarihlerinde başarılı sonuç vermiştir). Kumanlar kendilerine karşı birleşen Rus knezlerini Alta Irmağı yakınlarında mağlup etmekle kalmamış aynı zamanda Çernigov Knezliği'nin topraklarına kadar ilerlemişlerdir. Hatta korkuya kapılan Kiev Knezi İzyaslav Mstislaviç Lehistan'a kaçmıştır¹⁵. Bundan sonra karşılarında esası bir güç bulamayan Kumanlar bazen her yıl, bezen de iki-üç yılda bir Ruslara karşı akınlar düzenlemişlerdir. Sultan Alp Arslan'ın Anadolu kapılarını zorladığı 1070'li yıllarda Kumanlar da Rus knezliklerine karşı birbiri ardınca saldırılar düzenlemektedirler. Türkistan'dan Hazar'ın

13 *PovestiVremennuhLet*, s.109; *İpatiyevskayaLetopis'*, s.114; *LaureniiyevskayaLetopis'*, s.158; *TroitskayaLetopis'*, s.141; *NovgorodskoyePervoyeLetopis' KomisyonnySpisok*, s.182-183; *RadzivilovskayaLetopis'*, s.69; *VoskresenskayaLetopis'*, s.333; *NikonovskayaLetopis'*, s.91.

14 *Kafesoğlu, a.g.e.*, s. 177; *Kurat, a.g.e.*, s. 70; *Râsonyi, Tuna Havzasında*, s.408; *Pletnëva, Polovtsi*, s.26; *E.B.Kumekov, GosudorstvoKimakov IX-XI vv. poArabskamİstocñnikam*, Alma-Atı 1972.

kuzeyi ve güneyini izleyerek iki koldan devam eden göç aynı nedenden kaynaklanmakta ve bir vatan kurma amacına yönelik olarak sürmekteydi. Kıpçaklar'ın akınları bugün Rusya Federasyonu'nun Güney Avrupa bölgesinde bulunan ve Don üzerinde yer alan Rostov ve Neyatin bölgesinden başlamışlardır¹⁵. Daha sonra 1078'de tekrar Pereyeslavl Knezliği topraklarına, 1079'da Voin kasabasına, 1080'de Novgorod-Seversk bölgesine,¹⁶ 1083'de Goroşin sahasına, 1084'de Preyeslavl Knezliği'nin toprakları içerisinde buluna Priluk şehri civarına, 1085'de Dinyeper Nehri'nin sağ sahilleri ile 1092'de aynı nehrin hem sağ hem de sol sahillerine akınlar düzenlemişlerdir¹⁷.

Kakaslomnic'ten kapaklı bir Kumanlar okluğu çizimi. (Vel'káLomnica, Çekoslovakya). Oyuna kemik şeritleri ve altı uzantılı Gotik, kapağın üstünde görülebilir (Horváth, Pechenegs, s.74).

Kumanların, Rus bozkırlarına geldikleri 1055'den 1092 yılına kadar Rus şehirlerine sürekli akınlar düzenledikleri, ancak 1092 yılına kadarki akınların Rus topraklarının bozkırla sınırdaş olduğu Pereyeslav, Çernigov

- 15 *PovestiVremennihLet*, s.109; *İpatiyevskayaLetopis'*, s.114; *LavrentiyevskayaLetopis'*, s.158; *TroitskayaLetopis'*, s.141; *NovgorodskoyePervoyeLetopis' KomisyonnySpisok*, s.182-183; *RadzivilovskayaLetopis'*, s.69; *VoskresenskayaLetopis'*, s.333; *NikonovskayaLetopis'*, s.91.
- 16 *PovestiVremennihLet*, s.109; *İpatiyevskayaLetopis'*, s.115; *LavrentiyevskayaLetopis'*, s.159; *TroitskayaLetopis'*, s.142; *Novgorodskoye Pervoye Letopis'Sinodalny Spisok*, s.17; *Novgorodskoye PervoyeLetopis' KomisyonnySpisok*, s.183; *RadzivilovskayaLetopis'*, s.70: Bu yıllıkta'da; *Voskresenskaya Letopis'*, s.334; *NikonovskayaLetopis'*, s.92.
- 17 *PovestiVremennihLet*, s.112; *İpatiyevskayaLetopis'*, s.118; *LavrentiyevskayaLetopis'*, s.163; *TroitskayaLetopis'*, s.144; *NovgorodskoyePervoyeLetopisKomisyonnySpisok*, s.186; *RadzivilovskayaLetopis'*, s.71; *VoskresenskayaLetopis'*, s.336; *NikonovskayaLetopis'*, s.94.

ve Kiev'in güney kısımları ile sınırlı kaldığı görülmektedir.

1080'lerden itibaren Kumanların hâkimiyet merkezlerini Don ve Dinyester nehirleri arasındaki bölge oluşturmakla beraber, Balkaş Gölü-Talas havalisinden Tuna ağzına kadar olan bölgede de üstünlük sağlayarak, Kafkaslar'da Kuban bölgesi ile kuzeyde Oka-Sura Nehirleri boyunca, yâni İdil Bulgar sınırına kadar yayılmışlardır. Rus ilim adamları arasında Kumanlar üzerine yaptığı çalışmalar ile öne çıkan D. Rasovskiy'e göre, Rus, Bulgar, Alan, Burtas (Mordva), Hazar ve Ulahlar Kumanların hâkimiyeti altında yaşamışlar ve bu sırada Kuman ülkesi 5 bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgeler: Türkistan, İdil-Yayık, Don-Donç, Aşağı Dinyeper ve Tuna'dır¹⁷. Kumanlara ait boyların her biri kendi başbuğları idaresinde yaşamaktaydılar. Bu başbuğlar arasında özellikle Altunapa, Şarukan (Saruhan), Bonyak Tugorhan önemli roller oynamışlardır.

1090'lardan itibaren Güney Rusya'da veya Karadeniz'in kuzeyinde çok fazla bir mukavemetle karşılaşmadan akınlara ve buralara yerleşmeye devam eden Kumanlar, bu toprakların geleneksel hayat tarzlarına uygun olması sebebiyle, kalıcı olabilmek için bu akınlara hız kesmeden devam etmişlerdir. Bu bakımdan 1090 ile 1110 yılları arası Kumanların Rus topraklarına karşı saldırılarının doruğa çıktığı dönem olmuştur. Kumanların bölgede kalıcı olma istekleri bir taraftan kendi mücadeleleri sayesinde hayat bulurken; diğer taraftan Rus knezlerinin davetleri de bu gayenin gerçekleşmesine yardımcı olmaktadır. Tahta geçen her Rus knezi Kumanlardan barışı muhafaza etmelerini istemiş ve hediye adı altında verdikleri haraç sayesinde bunu sağlamaya çalışmışlardır.

Bizans'a "Bozkırla Mücadele Dönemini" yaşatan Peçenekler, Bizans'ın geleneksel taktiği olan düşmanı düşmana kırdırma taktiği uygulayarak, 1091 tarihinde Kumanlar eliyle tarihten silinmişlerdir. Kumanlar onlardan boşalan yerlere kayarak Macaristan içlerine kadar ilerlemişlerdir. Bu sırada bazı Kuman boyları da 1092'de Lehistan'a ulaşmış, 1093'de Bizans topraklarında görünmüşlerdir.

1093'de Kiev tahtına oturan Svyatopolk Mihail, Kumanların bu vesileyle istediği haracı vermek istememiş, hatta savaş ilan etmişti. Ancak Svyatopolk hem sayıca hem de askeri bakımdan daha güçlü olan Kumanlar karşısında tutunamadı. Kumanlar, Rus topraklarında faaliyet gösteren diğer bir Türk boyu olan Uzların Torçesk şehrini 9 hafta kuşattıktan sonra aldılar. Şehirdeki Uzları da yanlarına alarak kendi topraklarına döndüler.¹⁸

Kuman saldırılarıyla baş edemeyen knezler, mümkünse kalıcı barışı ve buna bağlı olarak Kuman başbuğlarının yardımlarını sağlamak amacıyla

¹⁸ *Povesti Vremennih Let, s.116; İpatiyevskaya Letopis', s.122; Lavrentiyevskaya Letopis', s.169; Troitskaya Letopis', s.148; Novgorodskoye Pervoye Letopis Komissionny Spisok, s.191; Radzi vilovskaya Letopis', s.74; Voskresenskaya Letopis', s.337; Nikonovskaya Letopis', s.97.*

zaman zaman onlarla akrabalık tesis etmişlerdir. Knezler veya oğulları bunun için başbuğların kızları evlenmişlerdir¹⁹. Ancak bu diplomatik evlilikler anlaşmayı sürdürmeye yetmemiştir. Rus knezlerinin kendi aralarındaki mücadelelerde birbirlerine karşı Kumanlardan yardım istemeleri²⁰ilişkilerin bozulmasına yol açmıştır. 1096 yılı başlarında bozulan anlaşmayı yenilemek göreviyle Kiev'e gönderilen İtler ve Kitan adlı elçilerin maiyetleriyle beraber öldürülmeleri savaşı başlatan önemli bir etken oldu²¹. Türk devlet geleneğinde dokunulmaz olan elçilerin öldürülmesi bütün Kuman boylarını Ruslar karşısında bir araya getirdi. Bu dönemde Kumanların büyük liderlerinden başbuğ Benek (Bonyak), Kiev'e kadar yaklaşarak şehrin dışında bulunan knezlik köşkünü yakmıştır. Keza başbuğ Küre de Pereyaslavl yakınlarındaki bir şehri ateşe vermiştir (24 Mayıs 1096). Kiev Knezi Svyatopolk'un kayınpederi olan başbuğ Tugor Han da, Küre'ye yardım etmek üzere gelmiş ve 30 Mayıs'da Pereyaslavl şehrine hücum etmiştir. Pereyaslavl knezine yardımı gelen Rus kuvvetleriyle 19 Temmuz'da yapılan savaşta Kumanlar yenilgiye uğramış ve Tugor Han'la oğlu da öldürülmüşlerdir. Bununla birlikte Kumanlar, 20 Temmuz günü Küre kumandasında Kiev'e kadar ilerleyerek etrafı yağmalamıştır²².

Bu saldırılardan muzdarip olan Rus halkının şikâyetlerine çare arayan ve iki oğlunu da Kuman başbuğlarının kızları ile evlendirmiş olan Preyaslavl knezi Vladimir Monomah harekete geçerek, 1097 yılında Dolob Gölü yakınlarında düzenlediği toplantıda bütün knezlerle, aralarındaki anlaşmazlıkları bir tarafa bırakarak Kumanlar'a karşı birleşik bir Rus cephesi oluşturmayı başarmıştır²³.

1096'dan 1099 yılına kadar yaşanan görece sükûnet döneminde, Rusların Macarlar üzerine yaptıkları seferlere Kumanların da katılması sağlanmıştır. Macarlara karşı kazanılan zaferde Başbuğ Bonyak büyük rol oynamış, bu vesileyle Rus knezleri ile Kumanlar arasında 1101'de yeniden barış yapılmıştır. Ancak bu barış da sadece iki yıl sürmüştür. Kumanların sürekli akınlarından mustarip olan Rusların bu akınları durdurmak ama-

19 *Povesti Vremennih Let*, s.135; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.198; *Troitskaya Letopis'*, s. 163; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komisyonny Spisok*, s.201; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.83; *Voskresenskaya Letopis'*, s.3; *Nikonovskaya Letopis'*, s.109.

20 V.Kosanyi, "XI-XII.nci Asırlarda Uzlar ve Komanlar'ın Tarihine Dâir", *Türk.terc.*, Hamit Koşay/, *Belleten*, C.VIII, S.29, 1944, s.126.

21 D.A.Rasovskiy, "Polovtsi", *Seminarium Kondakovianum VIII-X*, Prag, 1935-1938, s.178; Bu makale tarafımızdan Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Türk.Terc.M. U. Yücel, "Kumanlar, Kuman Topraklarının Sınırları", *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, s.40, İstanbul, 2005, s.159-186.

22 *Povesti Vremennih Let*, s.143-145; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.152-154; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.210-214; *Troitskaya Letopis'*, s.171-173; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komisyonny Spisok*, s.202; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.87-88; *Voskresenskaya Letopis'*, s.6-7; *Nikonovskaya Letopis'*, s.120-122.

23 *Povesti Vremennih Let*, s.148; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.157-158; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.218-219; *Troitskaya Letopis'*, s.173; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.90; *Voskresenskaya Letopis'*, s.7-8.

cıyla inşa ettikleri sağlam şehirler ile kilometrelerce uzanan hendekler ve toprak tabyalar onları durdurmaya yetmemiştir.

Rus tarihinde Kiev knezliği dönemi müstesna bir yer teşkil eden Pereyaslavl knezi Vladimir Monomah'ın oluşturduğu birleşik Rus gücü,1103'de Kumanlara karşı büyük bir galibiyet kazanmıştır. Savaşta çok sayıda Kuman askeri ölmüş, 20'ye yakın Kuman ileri geleni ve sayısız ganimet Rusların eline geçmiştir²⁴. Gafil avlandıkları için yenilen Kumanlar hemen toparlanarak, Ruslara karşı düzenledikleri şiddetli hücumlarla bu yenilginin acısını çıkarmışlardır.1105 ve 1106 yıllarında Kuman başbuğu Bonyak, Kiev ve Preyaslavl çevrelerini tahrip etmiştir. Zaman zaman Rus knezleri Kumanlara üstün gelseler de bu akınlardan büyük zarar görmekteydiler. Nitekim Rusların halet-i ruhiyesi Knez Vladimir Monomah tarafından şu şekilde özetlenmiştir: "*Ölümün Kumanların sürülmüş topraklara yaptıkları hücumlar ile başladığını bilmiyor musunuz?*"²⁵.

1107-1111 yılları arasında Kuman başbuğu Bonyak'ın öncülüğünde Ruslara karşı yürütülen mücadele, zafer kâh Kumanlarda, kâh Ruslarda kalarak, bazen de barış sağlanarak devam etti. Ancak Bonyak 1109 yılında ki bir savaşta hayatını kaybetti.

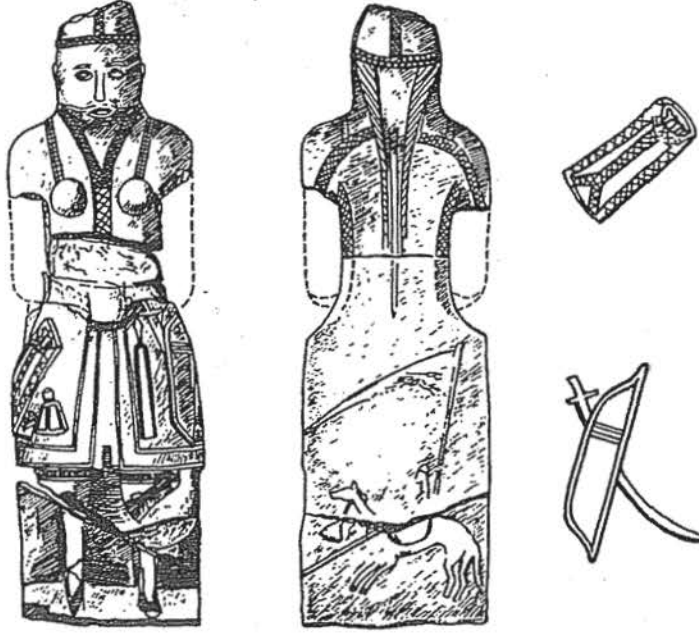
Bundan sonra Kiev tahtında değişiklik yaşanmış ve 1113 yılında ölen Kiev Knezi Svyatopolk Mihail (1093-1112)'in yerine, Vladimir Monomah oturmuştur. Kumanlar âdet olduğu üzere yeni knezden istedikleri haracın ödenmesini beklerken Vladimir Monomah, büyük bir ordu ile üzerlerine yürümüştür. Hazırlıksız yakalanan Kumanlar, Rus ordusu ile savaşmayı göze alamayıp geri çekildiler. Kumanlara karşı insiyatifi elden bırakmak istemeyen Knez Yaropolk ve David, 1116 yılında Kumanlara ait Surgov, Şarukan ve Balin şehirlerini ele geçirmişlerdir²⁶. Kiev Knezi Valdimir o sene Tuna yakınlarında Kuman, Peçenek ve Uzlarla savaşmayı sürdürdü²⁷. Bu tarihlerde artık zayıflayan Kumanların Rus saldırılarına karşı koyamadığı görülmektedir. Bunun sebebi Kuman birliğine dâhil Peçenek, Berendi ve Uzların Rus knezlerine sığınmalarıydı. Knezler bunu fırsata dönüştürerek adı geçen Türk boylarını daha önce gelenlerle birlikte güney sınırlarına yerleştirip, Kumanlara karşı savunma seddi oluşturmuşlardı.

24 PovestiVremennihLet, s.148; İpatiyevskayaLetopis', s.157-158; LavrentiyevskayaLetopis', s.218-219; TroitskayaLetopis', s.175; RadzivilovskayaLetopis', s.90; VoskresenskayaLetopis', s.7-8.

25 PovestiVremennihLet, s.148-149; İpatiyevskayaLetopis', s.158-159; LavrentiyevskayaLetopis', s.219-220; TroitskayaLetopis', s.176; RadzivilovskayaLetopis', bütün s.90-91; VoskresenskayaLetopis', s.8; NikonovskayaLetopis', s. 123-124.

26 PovestiVremennihLet, s.150-151; İpatiyevskayaLetopis', s.161-163; LavrentiyevskayaLetopis', s.223-224; TroitskayaLetopis', s. 17-18; RadzivilovskayaLetopis', s.92; VoskresenskayaLetopis', s.9-10; NikonovskayaLetopis', s.125-127.

27 PovestiVremennihLet, s. 168-170; İpatiyevskayaLetopis', s.163-167; TroitskayaLetopis', s.181-185; RadzivilovskayaLetopis', s.94; VoskresenskayaLetopis', s.10.

Savaş Kıyafeti İçinde Bir Kuman Erkek Heykeli (Kemerin sol tarafına bir kılıç ve yay kılıfı; sağ tarafına sadak asılmıştır. Arka tarafta mızrak ve flama taşıyan miğferli bir atının kazılarla yapılmış tasviri gözükmetedir, Horváth, Pechenegs, s.98).

Kuman başbuğu Şarukan'ın oğlu olan Atrak (Otrok), Kiev Knezi Vladimir Monomah'ın artan baskısı karşısında tutunamayarak, damadı olan Gürcü Kralı II David'in daveti üzerine 40.000 aileyle birlikte Gürcistan'a göç etmiştir (1118). Gürcü Kralı Çoruh ve Kür dolaylarına yerleştirdikleri Kumanlardan 40.000 kişilik mükemmel bir ordu teşkil etmiştir. Gürcüler ordunun bel kemiğini oluşturan Kumanlar sayesinde Selçuklulara karşı koymuş, hatta onlara saldırma imkânı bulmuşlardır. Yine Kral David, Kuman kuvvetleri sayesinde Şirvan, İran ve Ermenistan'a da başarılı seferler yapmıştır²⁸.

Kuman başbuğu Atrak, Kiev Knezi Vladimir Monomah'ın 1125 yılında ölmesi üzerine eski yurduna dönmüş ise de, beraberinde giden 40.000 ailenin büyük bir kısmı geri dönmemiş, Gürcistan'da çeşitli yerlere yerleştirilmişlerdir. Doğu Anadolu'da Çıldır çevresindeki Kıpçaklar işte bunların torunlarıdır.

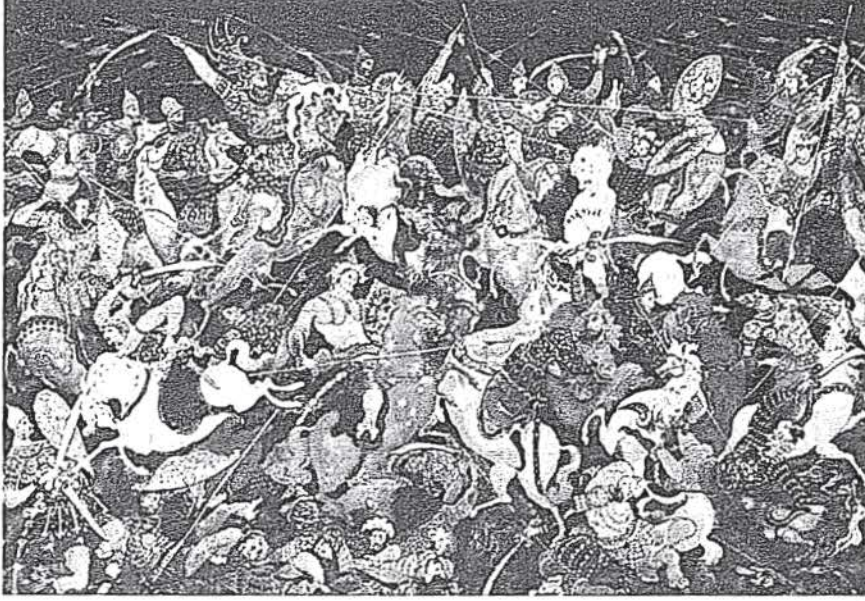
Bu arada Gürcistan'a gittikleri için Don boylarını neredeyse tamamen, Kuban bölgesini ise kısmen boşaltmış olan Kumanlardan Kırım yarımadasında kalanlar şehirlere yerleşerek ticaret hayatına atılmışlar, hatta bazı

küçük kasabalar dahi kurmuşlardır.

Kiev Knezi Vladimir Monomah'ın ölümünden sonra, Rus knezleri arasında Kiev tahtına kimin oturacağı konusunda anlaşmazlıklar yaşanmış ve bu süreçte Kuman askeri gücü etkili olmuştur. Bu sırada Çernigov ve Kiev Knezlerinin hanımlarının Kuman başbuğlarının kızları olması onlara üstünlük sağlamış ve bu mücadelelerde Kumanların yardımlarını sağlamışlardır. Bu yardım istekleri güneydeki Rus knezliklerinin sürekli Kuman akınlarına maruz bırakmış; bilhassa Preyeslavl, Çernigov ve Novgorod-Severks Knezlikleri büyük zarar görmüşlerdir. Kuzeydeki knezler de güney kadar olmasa bile, bu saldırılardan payını almış ve özellikle de Kiev Knezliği çok etkilenmiştir. Bu saldırıların tahribatı o kadar büyük olmuştur ki bu yerlerde insan kalmamış, köyler ve şehirler tamamen boşaltılmış, halkın büyük bir çoğunluğu ya öldürülmüş ya da esir alınmışlardı. Geride kalanlar ise daha emin ve güvenilir bir yer olan Rusya'nın kuzeyine Suzdal Rusyasına giderek yerleşmişlerdir. Rusya'da adeta kasırğa etkisi yaratan ve yanında yer aldıkları knezlere büyük bir güç katan bu saldırılardan, Kumanlar kendileri adına istifade edememişlerdir. Savaşlarda büyük kayıplara uğrayan Kumanlar bu sırada muhtemelen göçlerle de yeterince beslenmediği için giderek zayıflamışlardır. Tuna'da bulunan Kumanların bir grubu da Macaristan'a ücretli asker olarak gittikleri için tenhalaşma devam etmiştir.

Büyük Selçuklu Devleti'nin siyasi arenadan çekildiği yıllarda yani XII. asrın ikinci yarısında özellikle de bu yüzyılın sonlarına doğru Kumanlar'la Ruslar arasındaki mücadeleler yeniden başlamıştır. Dinyeper Kumanlarının 1174 yılında başbuğları Kõnçek ve Kobyak (Kõpek)'in idâresinde Pereyaslavl Knezliğine karşı düzenledikleri hücumlar Ruslar tarafından geri püskürtülmüştür.²⁸ Ancak her iki başbuğ da geri adım atmamışlar ve 1177'de bu defa Rusları yenmişlerdir. Kõnçek ertesi yıl da Preyeslavl Knezliğine girerek büyük tahribat yapmıştır. Bu arada Bug (Aksu) Nehri boyundaki Kumanlar da Kiev'i tazyik ediyorlardı. Kuman saldırıları 1184 yılına kadar birbiri ardına devam etmiştir. Bunun üzerine bütün knezler Kumanlara karşı birlikte hareket etmeye karar verdiler. Nitekim aynı yıl Güney Rus Knezleri, Kiev Knezi Svyatoslav'ın idâresinde birleşerek düzenledikleri ani saldırı neticesinde Kumanlara karşı büyük bir galibiyet aldılar.

²⁸ İpatiyevskayaLetopis', s.389.

1185 Rus-Kuman Savaşını Anlatan Minyatür²⁹

Kumanlar Ruslara karşı çoğunlukla inisiyatifi ellerinde tuttıkları için bu saldırıya hazırlıksız yakalanmışlardı. 417 bey veya bey oğlunun da aralarında bulunduğu 7000 esir veren Kumanlar³⁰bu yenilgiyle büyük bir sarıntı yaşadılar.

Kumanlar henüz bu şoku atlatabadan bu defa, Novgorod-Seversk Knezinin saldırısına uğradılar. Aslında Novgorod-Seversk knezi İgor, 1184'deki sefere Kumanlara karşı başarılı olacaklarına inanmadığı için katılmamış; ancak zafer büyük olunca da pişmanlık duyarak kendisi de böyle bir başarı kazanmak istemiştir. İgor 1185 yılında bazı knezler, Kovuy ve Kara-Kalpak Türkleriyle birlikte Kumanlara karşı sefere çıktı. Kumanlar önceki yenilginin acısını hala şiddetli bir intikam duygusuyla yaşarlarken kolay bir zafer peşinde koşan knezi karşılarında buldular. Bu karşılaşma Rus edebiyatının ilk milli destanı olan İgor Destanına konu olmuştur. Kumanlar bu savaşta geleneksel turan taktiğini uygulamışlar ve Rusları o zamana kadar görmedikleri bir mağlubiyete uğratmışlardır. Nitekim Ruslar, Kumanların taktik gereği yenilmiş gibi yapıp geri çekilen birliklerini takibe koyulmuş; bu sırada farklı bölgelerden gelen boydaşlarının katılımıyla güçlenen Kumanlar, Aşağı Don sahasındaki Kayalı Irmağı (bugünkü Kagalnik?) kıyısında İgor idâresindeki Rus ordusunu kuşatarak imha

29 www.visualrian.ru adresinden 01.08.2014 tarihinde alınmıştır.

30 İpatiyevskayaLetopis', s.428-429; LavrentiyevskayaLetopis', s.369-370; TroitskayaLetopis', s.266-267; RadzivilovskayaLetopis', s.147; VoskresenskayaLetopis', s. 96-97.

etmişlerdir. Başbuğ Konçak (Köçek)'in idâre ettiği bu savaşta Knez İgor da dâhil olmak üzere Rus ordusundaki knezlerin hepsi esir alındı.³¹ Böylece Konçak idâresindeki Kumanlar bir yıl önceki mağlubiyetin intikamını, adlarını sonsuza kadar Rus edebiyatının sayfalarına yazdırdıkları bir zaferle almış oldular.³²

Bu yenilgiden sonra daha çok savunma durumunda kalan Ruslara karşı Kumanların saldırıları artmıştır. Ancak 13. yüzyılın ilk çeyreğinin sonlarına doğru Kuman-Rus mücadelesi, Moğol istilası nedeniyle eski hızını kaybetmiştir. 1221 yılında Türkiye Selçuklularının denizaşırı bir seferle Karadeniz'in en büyük ticaret merkezi Suğdak'ı fethetmeleri, Rusları ve Kumanları birbirine yaklaştırmıştır. Suğdak'ı geri almak için Kumanlardan yardım sağlayan Ruslar, şehir çok iyi savunulduğu için sonuç alamadılar.³³

Bu ittifak Moğol istilâsı karşısında da devam etmiştir. Ancak gerek Türkistan gerekse Deşt-i Kıpçak sahasını adeta harabeye çeviren Moğol istilâsı karşısında Kuman-Rus askerî işbirliği işe yaramamış ve 1223 yılında Cebe-Noyon ile Sübidey Batur kumandasındaki iki Moğol tümeni karşısında Kalka Meydan Muharebesinde mağlûp olmaktan kurtulamamışlardır³⁴.

Kalka Savaşından sonra Kafkasya ve Güney Rus bozkırlarında süratle yayılan Moğol kuvvetleri karşısında ne Ruslar ne de Kumanlar hiçbir varlık gösterememiş, Başbuğ Köten komutasında Don ve Doneç havzasında yaşayan Kumanlar dağılmış (1239) ve hayatta kalabilenler Macaristan'a iltica etmişlerdi. Kumanların kalabalık bir kısmı ise İdil boyuna göç etmesiyle eski İdil Bulgar yurdu tamamen Kıpçaklaşmıştır. Bundan sonra bütün "Kıpçak Bozkırı" Moğol istilâsına uğramış, hemen akabinde Altın-Orda Devleti kurulmuş (1256); Kumanlar askerî ve siyasi bir güç olarak önemlerini yitirmişlerdir. Buna karşılık kaynaklar Kumanların hâkimiyet sürdürdüğü bu toprakları "*Deşt-i Kıpçak*" adıyla anmaya devam etmişlerdir.³⁵ Rus topraklarında kalan Kumanların bakîyeleri Rus knezliklerinin topraklarına yerleştirilmişler ve daha sonra diğer Türk boylarının bakîyeleri gibi, Kara-Kalpahlılar adıyla anılmışlardır.

31 İpatiyevskayaLetopis', s.429-438; LavrentiyevskayaLetopis', s.376-379; TroitskayaLetopis', s.271-273; RadzivilovskayaLetopis', s.151-152; VoskresenskayaLetopis', s.98-99; NikonovskayaLetopisArheografçeskiyKomissionnySpisok,s.12-14; Detaylı bilgi için bkz: Pletnëva, Polovtsi, s.36-171.

32 M.U.Yücel, "Kuman-Kıpçaklar'ın Tarihinde İgor Destanının Yeri ve Önemi", Belleten, S.LXX, C.258, Ağustos, 2006, s.523-559.

33 A. Yakubovski, "İbn-i Bibi'nin, XIII. asır Başında Anadolu Türkleri'nin Sudak, Polovets (Kıpçak) ve Ruslar'a Karşı Yaptıkları Seferin Hikâyesi", /Türk. terc. İ.Kaynak/, A.Ü.DTCFD, C.XII, S. 1-2, Mart-Haziran 1954, s. 208-212; Kurat, *Karadeniz*, s. 89-90; Kafesoğlu, a.g.e.,s.180-181.

34 İpatiyevskayaLetopis', s.495-497; LavrentiyevskayaLetopis', s.223-224; VoskresenskayaLetopis', s.129-132; TroitskayaLetopis', s.306-307; NovgorodskoyePervoyeLetopis' SinodalnySpisok, s. 61-62; NovgorodskoyePervoyeLetopis' KomissionnySpisok, s.264.

35 Kafesoğlu, a.g.e., s.181; Altın-Orda'nın kuruluşu sırasında Kuman-Kıpçaklara karşı yapılan seferler için bk. Mustafa Kafah, *Altın-Orda Hanlığı'nın Kuruluş ve Yükseliş Devirleri*, İstanbul 1976, s.16-18.

Kuman-Bizans Münasebetleri

Kumanların Bizans Devletiyle ilk karşılaşması Doğu Avrupa topraklarında Peçenekler nedeniyle 1078'de olmuştur. Bu konuya girmeden önce Malazgirt savaşında Bizans ordusunda bulunan İskit askerleri arasında Peçenek ve Uzlardan başka Kumanların da bulunduğu çeşitli araştırmalarda dile getirilmektedir. Ancak Bizans kaynakları değerlendirildiğinde, Tuna'yı aşarak Bizans'ın Balkanlar'daki topraklarına iki Türk boyunun yani Peçenek ve Uzların geldiği anlaşılmaktadır. 1048'den itibaren Peçenekler, 1065'den itibaren de Uzlar, Bizans için büyük tehlike oluşturmuşlardır. Bu iki düşmana karşı Bizans, bir taraftan mücadele ederken diğer taraftan ele geçirdiği esirleri askeri kabiliyetlerinden dolayı orduda ücretli asker olarak görevlendirmiştir. Yine bazı Peçenek ve Uz boylarını devlete gelir temin etmek amacıyla, yerleşik hayata geçirerek onlardan vergi almıştır. Bizans kaynaklarının ifadesine göre Romen Diogenés'in Anadolu seferinde Uzlar ve Peçeneklerden atlı kıt'alar teşkil edilmiştir. Bu kıt'alar Diogenés'le beraber Malazgirt'e kadar gitmişlerdir³⁶. Attalates'in anlatımına göre, 1071'de Sultan Alp Arslan'ın ordusuna geçen bu İskitler Peçenek ve Uzlardır.

Malazgirt Savaşına katılmayan Kumanlar, Bizans topraklarına Peçeneklerin daveti üzerine girmişlerdir. Kumanlar VII. *Mikhail Dukas* (1071-1078) zamanında Bizans'ın Balkanlardaki topraklarına akınlar düzenleyen Peçeneklerin işbirliği davetine icabet ederek Tuna'nın güneyine gelmişlerdir. Kumanlar ve Peçenekler birlikte Bizans topraklarına başarılı bir akın düzenledikten sonra ganimetleri paylaşarak geri döndüler. Bu durum iki Türk boyu arasında yeni işbirlikleri için zemin hazırlamıştır. Bizans imparatoru *Aleksios Komnenos* (1081-1118), Anadolu'nun büyük kısmının kaybı pahasına Türkiye Selçuklularıyla bir anlaşma yapmış; bu sayede devletin batıdaki sorunlarına odaklanmıştır. Bu çerçevede Peçenek galesini bertaraf etmek amacıyla 1087'de, onların elinde bulunan Silistre'yi almak için harekete geçmiştir. Bu durum karşısında Peçenek-Kuman dostluğu devreye girmiş; Peçenek başbuğu Tatuş bizzat giderek o sırada Tuna'nın doğusunda bulunan Kumanlardan yardım istemiştir. Kumanlar yardım isteğine olumlu cevap vermiş; ancak Peçenekler, Kumanları beklemeden savaşa girmişlerdi. Çetin geçen ve Peçeneklerin zaferi ile neticelenen muharebeden sonra gelen Kumanlar, anlaşma gereğince ganimetten pay istediler. Ancak Aleksios Komnenos'un kızı Anna Komnena'nın *Alexiad* adlı eserindeki ifadesine göre "*ganimete son derece düşkün bir Türk boyu olan İskitler (Peçenekler)*" elde ettikleri bol ganimeti onlarla paylaşmak istememişler ve böylece dostluk yerini derin bir düşmanlığa bırakmıştır. Kumanlar bu hadiseyi hiçbir zaman unutmamışlar ve intikam almak için fırsat kollamışlardır ki bu fırsat çok geçmeden 1091 yılında Bizans impara-

³⁶ Michael Attalates, *Tarih*, /Çev. Bilge Umar/, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2010, s.115,133-134, 155-156; V.Vasilyevskiy, "Vizantiya i Peçenegi", *İzbranniyeTrudi*, Kn.1, Moskva 2010, s.37.

toru tarafından kendilerine sunulmuştur. Aleksios devlete bir an olsun huzur vermeyen Peçenek meselesini çözmek için Kumanlarla Peçenekler arasındaki sözkonusu anlaşmazlığı kullanarak Kuman başbuğları Tugorkan ve Bonyak ile anlaştı. 40.000 kadar Kuman askerinin de yer aldığı Bizans ordusu, Meriç Nehri kenarında Lebunium (Omurbey Mevkiinde)'da karargâh kurmuş olan Peçeneklere ani bir baskın düzenledi. Kumanlar tarafından adeta kıyımdan geçirilen Peçenekler bu savaştan sonra tarih sahnesinden silinmişlerdir.

1091 yılında İmparatorla yaptıkları ittifak Kumanları bir süre Bizans topraklarına akınlar düzenlemekten alıkoymuştur. Fakat Kumanlar, 1093-1096 ve 1109-1114 yılları arasında zaman zaman akınlar yapmışlar ve daha sonra Bizans ordusunda ücretli asker olarak görev almışlardır³⁷. Kuman askerler Bizans'ın Türkiye Selçuklu Devleti ile mücadelesinde önemli roller üstlenmişlerdir.

Kuman Atlısı (Horváth, Pechenegs, s.86)

Bizans açısından Peçenek tehlikesi yerini Kuman tehlikesine bırakmış bulunuyordu. Kuman tehdidi ilk olarak 1114'lerde Tuna'nın kuzeyine gelip geri döndükleri bir seferle kendisini göstermiştir.³⁸ Bir sonraki seferde

³⁷ A.Komnena, *Alexiad*, Çev. B.Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1996, s.439-443, Kossanyi, *a.g.m.*, s.126.

³⁸ V. Stoyanov, "Bulgar Tarihinde Kuman-Kıpçaklar (XI-XII Yüzyıllar)", Türkler, II, Ankara,

yani 1148'lerde Kumanlar böyle kolayca geri dönmemişler ve Tuna'nın güneyine geçerek bir şehri ele geçirmişlerdir. Bu sırada Bizans İmparatoru olan *I. Manuel Komnenos* (1143-1180) Adriyatik üzerine yapacağı seferin hazırlıklarını yapmak üzere İstanbul dışına Filibe'de bulunmaktaydı. Kumanların Tuna'da bir şehri ele geçirdiklerini öğrenince bu hazırlığı yarıda keserek Kumanların üzerine gitmek istedi. Ancak ordusu asker sayısı ve teçhizat bakımından yeterli olmadığı için yardım gönderilmesini beklerken, Kumanların pek çok ganimetle birlikte geri döndüklerini öğrenmiştir. Buna rağmen onları takip etmiş, terk ettikleri kampını ele geçirmekle birlikte onlara yetişememiştir³⁹. Kumanlar yine imparator Manuel döneminde Bizans'ın Macar Kralı *II. Geza* (1141-1161) ile olan mücadelesinden de istifade ederek 1154 veya 1155'de Tuna'yı geçmişler ve yakın köyleri yağmalamışlardır. Bizans kaynakları 1159 veya 1160'da İmparator Manuel'in Türkiye Selçukluları üzerine yaptığı seferden dönerken Tuna'nın aşağısında Kumanlarla karşılaştığını ancak Kumanların sayıları az olduğu için Bizans'la karşılaşmaktan çekinerek nehri geçip geri çekildiklerini kaydetmişlerdir⁴⁰.

Bizans kaynakları Türklerle ilgili olarak onlarla münasebetleri çerçevesinde bilgi vermişlerdir. Kumanlar 1160-1190 yılları arasında Bizans topraklarına saldırmadıkları için Bizans kaynakları onlardan söz etmemişlerdir. Bu tarihlerde Kumanlar Macaristan, Romanya ve Bulgaristan topraklarına dağılarak yerleşmişler ve bu milletlerin tarihlerinde ayrı bir yer edinmişlerdir. Özellikle bu dönemde yani 12. yüzyılın sonlarından itibaren bazı Kuman boylarının yerleşik hayata geçerek Bulgar topraklarında yaşayan halkla karıştığı da tahmin edilmektedir. Nitekim Kumanların zaman içerisinde Bulgaristan'da Makedonya, Sofya, Tırnova bölgesine, Vratsa tarafına, Vidin ve Kotel'e, Vit Nehri yakınlarına, Silistre bölgesine yerleştikleri bilinmektedir. Bilhassa Plevne, Vidin, Vratsa, Pernik ve Sofya'nın etrafındaki yerleşme yerlerinin adlarının büyük bir kısmının kökeni Türkçe menşelidir⁴¹.

Kuman-Bulgar-Romen-Macar Münasebetleri

1185-1237 yılları arasında Tuna'nın güneyinde kalabalık bir nüfusa sahip olan Kumanlar, Bulgarların Bizans'a karşı bağımsızlık mücadelesinde ve II. Bulgar Devleti'nin kurulmasında büyük bir rol oynadılar. Bulgar Devletinin başına geçen *Çar Asen* (1187-1196)'in Kuman menşeli olmasının da

2002, s. 800.

39 P. Diaconu, "LesPetchènèguesau bas-Danube,"*Édition de L'Academic de la République Socialiste de Roumanie*, Bucarest 1970, s.76-81; 88-89; Stoyanov, *a.g.m.*, s.800.

40 Stoyanov, *a.g.m.*, s.800.

41 Stoyanov, *a.g.m.*, s.801.

büyük rolü olduğunu söylemek gerekmektedir⁴². Kumanlar bu dönemde Dobruca'nın güneyine, Karadeniz bölgesine ve Deli-orman taraflarına kadar yayılarak⁴³, yaşadıkları yerlerin "*Kuman-Kıpçakia*" olarak adlandırılmasını sağlamışlardır. Ayrıca Romen devletini kuran kişinin de bir Kıpçak Türk'ü olduğu hatırlanmalıdır⁴⁴.

Çalışma konusu Selçuklu dönemiyle sınırlı olduğu için Kuman-Macar münasebetleri daha ziyade 11. ve 12. yüzyılda yaşanan hadiseler üzerinden değerlendirilecektir. Kuman-Macar münasebetleri, 1091'de Peçenekleri ortadan kaldıran Lebunium Meydan Muharebesi'nde Bizans'a destek veren Kuman başbuğlarından Bonyak'ın, zaferden sonra Macaristan'daki Transilvanya ve Tisza bölgesine gitmesi ile başlamıştır. Macar Kralı (Aziz) *László* bu gelenleri Temeşvar yakınlarına gönderirken (bugün Romanya'daki Timişoara), kendisi Aşağı Tuna'da Macaristan'a karşı tehlikeli akınlarda bulunan bir diğer Kuman grubuna karşı zafer kazanmıştır.

Yine Bonyak döneminde 1099 yılında Rusların, Macarlar üzerine yapacakları sefer için Kumandanlardan istedikleri ordu Peremışl'e gitmiştir. Bu ordu ustaca bir taktik uygulayarak Kral *Coloman Beauclerc* (*Könyves Kálmán 1095-1116*) idaresindeki Macar kuvvetlerini tuzağa düşürüp yok etmiştir. Rivaeyte göre Bonyak savaştan önce, gece yarısı çadırından dışarı çıkarak kurt gibi ulumuş ve etrafta bulunan kurtla da ona uluyarak cevap vermişlerdi. Bonyak bu olayı zaferi kendisinin kazanacağını işaretleri olarak yorumlamıştı⁴⁵. 12. yüzyıl boyunca Batı Kumanlarının askeri faaliyetlerinin Bizans, Macaristan, Rusya ve Polonya'da büyük rahatsızlık yarattığı görülmektedir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, Moğol istilası Kumanların tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Hatırlanacağı üzere 1224 Kalka Meydan Muharebesinden sonra Güney Rus bozkırlarındaki yurtlarını terk ederek Macaristan, Romanya ve Bulgaristan topraklarına gitmek zorunda kalmışlardı. Bulgar ve Romen devletlerinin kuruluşunda rol almış; Macaristan'da ise daha ziyade askeri gücü oluşturmuşlardır. Nitekim 1238'lerde Moğol ilerleyişi ve baskısı karşısında ordu teşkil edecek gücü bulunmayan Başbuğ Köten, Macar Kralı IV. *Béla* (1235-1270)'dan Macaristan'a yerleşmek için izin istemiştir. "*Rex Cumanie*" unvanını da alan Macar Kralı IV. *Béla*, Köten'in tavsiyesi üzerine Katolikliği kabul etmiş ve Kumanların, 1239'da doğudaki Radna yolundan Macaristan'a girmelerine izin vermiştir.

42 Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri /Çev. F.İşiltan/*, Ankara 1995, s.120-123; R. Rasonyi, *Tarihte Türklük*, Ankara, 1993, s. 153-154; Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 183.

43 Müstecib Ülküsal, *Dobruca ve Türkler*, Ankara 1966, s.15; Ayn. Müelf., *Romanya Türkleri*, TDEK, Ankara 1976, s.1086, Gökbel, *a.g.e.*, s.79.

44 R.Rasonyi, *Türk Devletinin Batıdaki Varisleri ve İlk Müslüman Türkler*, (Haz. S.K. Seferoğlu-A. Müderrisoğlu), Ankara 1983, s.42-43.

45 Rasonyi, "*Tuna Havzasında*", *Doğu Avrupa'da Türklük*, s.120.

1223'te yaşanan Moğol saldırısından sonra Macar Krallığı ile Kumanlar arasındaki bağlar daha da kuvvetlenmiştir. 1227'den sonra özellikle IV. Béla ve IV. László (Ladislav 1272–1290) dönemlerinde Macaristan tarihinde önemli rol oynayan Kumanların nüfusunun 13. yüzyılda aşağı-yukarı 80.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir⁴⁶. Bu sırada Macaristan topraklarının üçte birinin Kumanlara ait olduğu da ileri sürülmektedir⁴⁷.

Székelyderzs'teki (Diriju, Romanya) Bir Resimden Ok Çantasıyla Birlikte Bir Kuman-Kıpçak Savaşçısı (Horváth, Pechenegs, s.72).

Kumanların Macaristan'daki etkisi, Kral IV. László döneminde doruk noktasına ulaşmıştır. Çünkü IV. László'nun annesi Elizabeth'in babası bir Kuman'dı⁴⁸. 1277'de tahta çıktığında IV. László baronların üstünlüğüne son vermek, otoritesini sağlamlaştırmak için büyük bir çaba sarfetmiş; kendisine sadık küçük bir grubun dışında, Kumanların askeri gücüne bel bağlamıştır. Kral, Kumanların kıyafetlerine ilgi duymuş Kuman boylarını sık sık ziyaret etmiş ve onlar gibi giyinmiştir. Sicilya kralının kızı olan karısı Isabella of Anjou'yu boşayarak bir Kuman olan Edua (Aydua) 'büyüyen

46 Horváth, *Pechenegs*, s.71-72.

47 Rasonyi, "Tuna Havzasında", *Doğu Avrupada Türklük*, s.126.

48 *A.g.e.*, s.77.

ay') ile evlenmiştir.⁴⁹

Macaristan'da feodal güçler ve kilise, Kumanlar ile kral arasındaki ittifakı bozmak için gizlice anlaşmışlardır. Kilise ekonomik problemlerin çözümünü IV. László'yu Kumanlar'dan ayırma ve Kumanları Hıristiyanlığa teşvik etmekte görmüş ve bunun için elinden geleni yapmıştır. 23 Temmuz 1278 (9)'de Başbuğ Köten'in torunu olduğu da ileri sürülen IV. László, yedi Kuman kabilesinin başbuğu Uzur, Alpar ve Tulun'la bir araya gelmiş, Kumanların yaşayış tarzlarını düzenlemek ve Hıristiyanlaştırılmaları konusunda onlarla anlaşmıştır. Bu anlaşmanın Kumanlarla ilgili maddeleri, tarihe *Birinci Kuman Yasası* olarak geçmiştir. Temmuz'da Büyük Meclis'te kararlaştırılan son maddeler, 10 Ağustos'ta taahhünameye eklenmiştir ki eklenen bu maddeler de *İkinci Kuman Yasası* olarak adlandırılmıştır.

1279–1290 yılları arası Kumanlar için sıkıntılar içerisinde geçmiştir. Çünkü 1270'lerin sonuna kadar görünüşte rahatsız edilmeden, alışılmış hayatlarını sürdüren Kumanlar, 1279'dan sonra hem Hıristiyanlığa hem de yerleşik hayata geçiş hususunda karşılaştıkları meseleler yüzünden rahatsız olmuşlardır. Yeni Kuman Yasaları ve başarısızlıkla sonuçlanan ayaklanmalar bu durumu göstermektedir. Kuman liderleri muhtemelen Macar krallığının güç mücadelesinde oynadıkları rolün artık onlar için iyi neticeler doğurmayacağını fark etmişlerdir. Kumanlar, IV. László'nun haleflerinin döneminde önceden olduğu gibi Macar hafif süvari birliği için asker göndermeye devam etmişlerse de artık krallık ordusunun sevk ve idâresinde görev almamış, ücretli asker olarak görev yapmışlardır⁵⁰.

Kumanlar, onlara dair bilgi veren kaynaklarda çok güzel bir ırk olarak tavsif edilmekte ve özellikle de kadınlarının güzelliklerinden söz edilmektedir. Nitekim Rus Yıllıklarının kayıtlarından anlaşıldığına göre Kiev Rus knezlerinin birçoğu hem siyasi olarak Kuman başbuğlarını kendi taraflarına çekmek, hem de güzelliklerinden dolayı Kuman kızları ile evlenmişlerdir⁵¹.

49 Horváth, *Pechenegs*, s.78.

50 Horváth, *Pechenegs*, s.82.

51 Meselâ 1107 tarihine âit kayıtlar. Bkz. *Povesti Vremennih Let*, s.186-187; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.186-187; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.271-272; *Troitskaya Letopis'*, s.202-203; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.102; *Voskresenskaya Letopis'*, s.20-22.

Kaynaklar

- Ahmet Gökbel, Kıpçaklar, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000.
- Akdes Nimey Kurat, IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri, Ankara 1972
- Akdes Nimey Kurat, Peçenek Tarihi, İstanbul 1937
- Alexiad Komnena, Alexiad, Çev. B.Umar,,Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1996
- A.P. Horváth, Pechenegs, Cumans, Iasians, Steppe Peoples in Medieval Hungary, Trans. T.Wilkinson, Budapest 1989
- A. Yakubovski, "İbn-i Bibi'nin, XIII. asır Başında Anadolu Türkleri'nin Sudak, Polovets (Kıpçak) ve Ruslar'a Karşı Yaptıkları Seferin Hikâyesi", /Türk. terc. İ.Kaynak/, A.Ü.DTCFD, C.XII, S. 1-2, Mart-Haziran 1954
- A. Zeki Velidî Togan, Umumî Türk Tarihine Giriş-I, İstanbul, 1981
- C.Sağır, Temim İbn Bahr'ın Seyahathamesi ile Mervezi'nin Tabai Hayavan Eserinin Tercüme ve Değerlendirilmesi, M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, İstanbul 2006
- D.A.Rasovskiy, "Polovtsı", Seminarium Kondakovianum VIII-X, Prag, 1935-1938
- E.B.Kumekov, GosudorstvoKimakov IX-XI vv. poArabskamİstoçnikam, Alma-Atı 1972
- İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli Kültürü, Ötüken Yayınları, İstanbul 1997
- Kaşgarlı Mahmut, Divân-u Lugat-it Türk, Besim Atalay Neşri, Ankara 1939-1945
- Kutadgu Bilig I, Metin (Neş. R.R.Arat , Beyitler: 2477, 2639, 3407, 5133), Ankara 1991
- Letopis Po İpatiyevskayaSpisku, ArheografiçeskoyKommissii, Sankt-Peterburg, 1871
- L. Râsonyi, "Tuna Havzasında Kuman-Kıpçaklar", Belleten, C. III, S. 11/12, s. 403, Temmuz 1939
- Letopis Po LavrentiyevskomuSpisku, ArheografiçeskoyKommissii, Sank-Peterburg, 1872
- M.U.Yücel, "Kuman-Kıpçaklar'ın Tarihinde İgor Destanının Yeri ve Önemi", Belleten, S.LXX, C.258, Ağustos, 2006
- Mustafa Kafalı, Altın-Orda Hanlığı'nın Kuruluş ve Yükseliş Devirleri, İstanbul 1976
- Michael Attalates, Tarih, /Çev. Bilge Umar/, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2010Pletněva, Polovtsı, Moskva 1991
- Müstecib Ülküsal, Dobruca ve Türkler, Ankara 1966,
- Niketas Khoniates, Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri /Çev. F.İşiltan/, Ankara 1995
- P. Golubovskiy, Peçenegi, Torki i Polovetsiy do Naşestviye Tatar, İstora Yujno-RusskiyStepey IX-XIII vv., Kiev 1884
- PovestiVremennihLet, /Haz. D.S.Lihaçeva-B.A.Romanova/, Moskva-Leningrad 1950,
- PolnoeSobranieRusskihLetopisi, RadzivilovskayaLetopis, T.XIII, Leningrad, 1989
- PolnoyeSobranieRusskihLetopiseh, Letopis Po VoskrasenskomuSpisku ArheografiçeskoyuKomisseyu, Sank-Peterburg, 1856
- Patriarş ili NikonovskoyuLetopisyu, PolnoyeSobraniyeRusskihLetopisey, Sank-Peterburg, 1862
- P. Diaconu, "LesPetchènèguesau bas-Danube,"Édition de L'Academic de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest 1970
- Ramazan Şeşen, İslâm Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri, TTK Basımevi, Ankara 2001
- R. Rasonyi, Tarihte Türklük, Ankara, 1993
- R.Rasonyi, Türk Devletinin Batıdaki Varisleri ve İlk Müslüman Türkler, (Haz. S.K. Seferoğlu-A. Müderrisoğlu), Ankara 1983
- Şaban Kuzgun, Hazar ve Karay Türkleri, Ankara 1985
- Sercan M.Ahincanov, Türk Halklarının Katalizör Boyu Kıpçaklar, Çev. Kürşat Yıldırım, Selenge Yayınları, İstanbul 2009
- TroitskayaLetopis', /Haz. M.D. Priselkov/, Moskva-Leningrad, 1950
- V. Stoyanov, "Bulgar Tarihinde Kuman-Kıpçaklarlar (XI-XII Yüzyıllar)",Türkler, II, Ankara, 2002
- www.visualrian.ru (Son erişim: 01.08.2014)
- www.nnm.me (Son erişim: 13.08.2014)

Kuman- Kıpçak was in Era of the Great Seljuk State

Muallâ Uydu Yücel

Abstract

Kuman-Kıpçak is a Turkish size played an important role in either Turkish history or Eastern Europe's Turkish history. They established both cultural and political relations with Russians and Bizans in the territory from the north of Black Sea to Eastern Europe, founding a based domination in the South Russia steppes from the 2th half of 11th century, when Seljuk made their power felt. They lived in Russian steppes, where they had come in 1055, until Kalkan Pitched Battle in 1224 they battled against Mongols allying with Russia and experienced a big defeated. Kuman-Russian relations shaped the basic problems by Kumans against Russian territories. Following the Kumans had attached against the Russian territories and approximately 170 years Russia struggled to stop this assaults. During this time Kumans had been victorious part except Russian achievements in 1103 and 1184. Russians and Kumans were not in a permanent battle, sometimes they allied against their common enemies and Kumans was a prior in terms of apply its help to resolutions conflicts between Russian Knezs.

When Mongols got Kafkas and Russian steps, Kumans emigrated to Eastern Europe geography in 15th century and during the emigration, espHungary especially hosted to Kumans. In Seljuks period, the other state that Kumans had relations was Bizans. Kuman-Bizans usually had a friendly trend and Bizans benefited from Kumans help against the other Turkish size. In that period, this benefit was resulted in wiping away of its the biggest enemy Pecenek Turks thanks to Kumans help..

Büyük Selçuklu Devleti Döneminde Kuman-Kıpçaklar

Muallâ Uydu Yücel

Özet

Kuman-Kıpçaklar gerek Türkistan Türk tarihinde gerekse Doğu Avrupa Türk tarihinde önemli rol oynayan bir Türk boyudur. Büyük Selçuklu devletinin gücünü iyice hissettirdiği XI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Güney Rus bozkırlarında esash bir hakimiyet tesis ederek, Karadeniz'in kuzeyinden Doğu Avrupa'ya kadar olan coğrafyada bir taraftan Ruslar diğer taraftan da Bizans ile hem siyasi hem de kültürel ilişkiler kurmuşlardır. 1055 tarihinde geldikleri Rus bozkırlarında 1224 yılında Moğollara karşı Ruslar ile birleşerek yaptıkları ancak büyük bir mağlubiyet yaşadıkları Kalkan Meydan Muharebesine kadar kalmışlardır. Kuman-Rus münasebetleri genelde Kumanların Rus topraklarına karşı sürekli saldırılar düzenlemeleri üzerine yaşanan sıkıntılar çerçevesinde olmuş ve yaklaşık 170 yıl Ruslar bu saldırıları durdurmak için uğraşmışlardır. Bu süre içerisinde galip gelen taraf 1103 ve 1184 yıllarındaki Rus başarıları istisna hep Kumanlar olmuştur. Ruslar ile Kumanlar sürekli mücadele etmemişler zaman zaman ortak düşmanlarına karşı birleştikleri gibi Kumanlar Rus knezlerinin kendi aralarındaki anlaşmazlıklarda yardımlarına ilk müracaat edilenler olmuşlardır.

Kumanlar, Kafkasların ve Rus bozkırlarının Moğolların eline geçmesi üzerine 13. yüzyıl'da Doğu Avrupa coğrafyasına göç etmişlerdir ki bu göç sırasında özellikle Macaristan Kumanlara ev sahipliği yapmıştır. Selçuklular döneminde Kumanların münasebette bulunduğu diğer bir devlet ise Bizans olmuştur. Kuman-Bizans münasebetleri genelde dostane bir seyir takip etmiş ve Bizans diğer Türk boylarına karşı Kumanların yardımlarından istifade etmiştir. Bu istifade o dönemde kendisinin en büyük düşmanı olan Peçenek Türklerini onların yardımları sayesinde tarih sahnesinden silmesi ile sonuçlanmıştır.

Osman Turan

Fuat Turan arşivi